Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 150 (10442) | 1977 чылдың июнь 28, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СУГГАРЫЛГАНЫҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ

Бо чылдың кандаашкынның байдалында суггаттыг черлерден планныг дүжүттү алыр, кодээ ажыл-агый культураларының болгаш сиген кезер шөлдерниң суггарылга системаларының сугларын бүрүн ажыглаар сорулганы СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, бо талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Кодээ ажыл-агый культураларының болгаш сиген шөлдериниң суггарылгазын организастаарын күштелдирер, бедик бүдүрүкчүлүг чаашкынналдырыышкын машиналарын, өске-даа техниканы долу ажыглаар талазы-биле **бо чылдың июль 1-ден август 1-ге чедир үеде суггарылганың** шалыпчы айын чарлаан.

Суггарыкчыларның немелде звеноларын болгаш бригадаларын тургузарын, бар бооп турар бүгү чаашкынналдырыышкын машиналарын ажыглаарының дүрген хемчеглерин алырын, суггатчыларның ажылын ийи-үш ээлчеглиг кылдыр организастаарын, оларның күш-ажылын организастаарын доктаамал контрольга ап, амыдырал хандырылгазының бүгү таарымчалыг байдалдарын тургузарын, суггатчыларның моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннериниң шаңнап-мактаашкынын тургузушаан, социалистиг чарышты дээштиг организастаарын СЭКП райкомнарынга болгаш райкүүскомнарга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресске партия обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

Гектар бүрүзүн суггарар

Июнь айның кандаашкыны тараа, сиген шөлдеринде, одарларга үнүш-дүжүттүң өзериинге дыка шаптыктаан. Каа-Хем, Таңды районнарының таңды эдээ черлерден өске девискээрлерге шыктың хемчээли айның баштайгы он хонуунда норманың чүгле чартызы болган, а ийиги он хонукта ооң-даа кызырылган, Бии-Хем, Кызыл база Барыын болгаш мурнуу районнарга барык шык дүшпээн.

Ооң ужурунда суггарылганы бүгү хемчеглер-биле доктаамал организастаары негеттинип берген. Ынчалза-даа райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң, совхозтар директорларының буруузу-биле суггарылганы багай организастааны илерээн турар, июнь 10-га чедир үнүштериниң өзүм үезинде суггарза чогуур шөлдериниң чүгле 12 хуузун суггарган. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнар чүгле 10-10 хуу суггарган, а мурнуу талакы районнар өзүм үезиниң суггарылгазын барык эгелевээн. 1976 чылда 8 муң гектарны суггарган болза бо чылын 5,4 муң гектарны суггарган, херек кырында 20 муң гектарны суггарар суг турган, өскээр чугаалаарга суггарылга системаларында бүгү сугнуң үштүң бир кезиин чаа ажыглаан, өскези агаа агып чыткан-ла ол-дур.

Июньнуң ийиги он хонуунда районнарда байдал өскерилбээн. Улуг-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем районнар сугну 45—58 хуу чедир ажыглаан, а мурнуу талакы районнар өзүм үезиниң суггарылгазын чаа-ла эгелээн. Июнь 10-да чаашкынналдырыышкынның 185 машиназындан 70 ажылдап турган, а июнь 20-де ажылдаза чогуур 1030 суггатчыдан 580 кижи ажылдаан. Ол хонукта 22,5 муң гектарны суггарып болур суг курлавыры турда-ла чүгле 3,8 муң гектарны суггарган.

Июнь 21—24 хүннеринде теми бедээн — 16,7 муң гектар шөлдерни суггарган. Ол хүннерде безин бүгү сумуннарда сугнуң 40 хуузун ажыглаан, чаашкынналдырар 97 машина болгаш 756 суггатчы ажылдаан. Бо дээрге СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарынга беш хонуктап берген даалгазының болгаш бар аргаларның чүгле чартык кезии боор турар. Кодээ ажыл-агыйның ажыглал шөлдерин суг-биле хандырар талазы-биле байдал дүвүреңнг болуп турары оон илдең-дир. Июнь 25-те эрткен чаашкын үнүштерниң өзеринге бичии-ле дузалаан. **Оон-биле кады бо айның төнчүзү болгаш июльдуң баштайгы он хонуу республикага каан, изиг болур деп турарын утпаза чогуур.**

Суггаттыг шөлдерден планныг дүжүттү алырын хандырар, суггарылга системаларында бүгү сугну чөп ажыглаар, кижи күжүн болгаш бар техниканы кодээ ажыл-агый культураларын суггарарын организастаарынче немей мобилизастаар сорулга-биле, **СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели июль 1-ден август 1-ге чедир үени суггарылганың шалыпчы айы кылдыр чарлаан.**

Шалыпчы айның баштайгы хүнүнден эгелээш-ле суггарылганың беш хонуктуг графигин күүседири-биле бүгү сугну 100 хуу ажыглап, үш ээлчег-биле ажылдавышаан, четчир санныг суггатчыларны совхоз бүрүзүнге тургузары чугула. Суггатчыларның санын үш катап өстүрери, чаашкынналдырыышкынның бүгү техниказын ажылдадыры кол сорулга апарган.

Суггарылга ажылын чорударда ийи кол айтырыгны барымдаалаары болгаш боттандырары албан. **Бирээде, РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң сүмелээнин ёзугаар суггарылга планын (нормазын) хүндүскү үеде 100, дүнеки үеде — 80 хуу** күүсеткен суггатчыларның шалыңынга 40 хуу немелде төлевирни чорудары. Суггатчыларны болгаш машинистерни хүнде үш катап чемгерерин хову турлагларынга организастаар херек. Ээлчегде суггатчы кижи 0,5 гектар, чаашкынналдырыышкын машиналары 5—6 гектар черни суггарган турарын хандырары-биле хүн бүрүнүң чарыжын организастаары чугула.

Ийиде. 1976 чылда парлаан «Суггатчының сүмелеринде» айытканын ёзугаар суггарылга шынарын контрольдаар херек. Райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдери, совхозтар директорлары суггарыкчы, машинист кижи бүрүзүн айыткан дептер-биле хандырар хүлээлгелиг.

Бо хүннерде суггарылга херээнче районнарның партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының кичээнгейин мөөңнээр, совхоз, бригада, звено бүрүзүнде суггарылганы организастаашкынын база шынарын хүн бүрүде контрольдаар харысалгалыг кижилерни томуйлаар ужурлуг. **Кодээ ажыл-агыйының ажыглал шөлдериниң гектар бүрүзүн суггарары** — республиканың кодээ ишчилериниң мурнунда туруп турар соңгаарладып болбас кол сорулга ол.

Бо чылдың мал чемин белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алыышкынын чорударынга бүгү тала-биле белеткенип, боттарынга быжыглаан техниканы бүрүн септеп дооскан механизаторлар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта хөй.

Оларның бирээзи — Анатолий Васильевич Орешков. Хоочун тракторист 25 чыл иштинде механизатор мергежилге ажылдап, янзы-бүрү техниканы башкарып билир кылдыр өөренип алган. Ол, мал чеми культуралар кезер КС-1,8 «Вихрь» деп комбайнны июнь айның баштайгы чартыында-ла септеп дооскан болгаш ам өске өөрүнүң агрегаттарын септээринге дузалажып турар.

Ол-ла совхозта Иван Федорович Шараев база дуржулгалыг механизатор. Сенаж белеткээр агрегадын база септеп дооскан. Адазының септелге ажылын чорударынга оон оглу чедиги классчы Михаил улуг дузаны чедирген. Михаил мал чеминиң белеткелинге адазы-биле кады ажылдаар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы механизаторлар Анатолий Орешков болгаш Иван база Михаил Шараев адалышкылар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

КУЛЬТУРЛУГ ОДАРНЫҢ АЖЫКТЫЫ

Культурлуг одарларның ажыктыы ковчуг улуг. Бистиң республикага ындыг одарларны чоокта тургузуп эгелээн. Ынчангаш ооң шөлү чаа-ла каш муң гектар чоокшулап турар.

Культурлуг одарларны кандыг-даа (тарылга шөлү эвес-даа) черлерге тургузуп болур. Оон алдынган чемгериглиг единицазының бот-үнези эң-не чиик. Культурлуг одарның сигени үргүлчү чаш, чулуктуг болгаш арыг турар болганда чедиртиниг, хоолулуг, сиңимчел. Ында хайлыгзал протеин бир чемгериглиг единицазында-ла 140-160 грамм чедип турар. Каротин, янзы-бүрү витаминнер, минералдыг дустар четчир. Ындыг болганда хонукта 15-16 килограмм сүт бээр инек безин культурлуг одарга өске немелде чем чок туруп болур. Черни чөп ажыглаар, ооң кежиин долу четтирер деп чүве ол. Одарны культуржутпас болза, ооң сыгыт-сигени эвээш болгаш шыдар чок болуру билдингир. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Янчаттың черивис дүжүттү шыдаар шаа-биле берип турар, ынчалза-даа ону оон-даа хөйнү алыр сорулгалыг бис. Ындыг болганда бүгү күштү, арга-дуржулганы болгаш эртем-билиглиг ол сорулганы боттандырарынче мөөңнээри чугула деп турары чөп.

Культурлуг одарга турган малдың продукциязы чүгле көвүдээр эвес, ооң шынары база бедиир. Инектиң чиир чеминде организмге херектиг бүдүмелдер четчир болза, сүтке белок, үс, витаминнер болгаш өске-даа чүүлдер хөй болур.

Культурлуг одар эң баштай Дуржулга станциязынга 1970 чылда тургустунган. Ынчан 120 гектар чер эжелеп турган ол одарның шөлү бөгүн 540 гектар четкен. А сүт-бараан фермазының культурлуг одары 242 гектар суггаттыг черде тургустунган. Ону 15 кезекке, кезек бүрүзүн 8 үзүкке чарган. Чарган кажааларны сывырыгзактап кылган. Бир кезектиң кажаазынга 240 чагы, 6000 метр сывырыгдак кирер. Кажаа туларынга чарыгдал гектарга онаажыр 110 рубль болур.

Культурлуг одарга хөй-даа, кыйдаа чаңгыс-даа чылдыг сигеннер холумаа тарып болур. Кол-ла чүве ол сигеннерниң чемишкин, кандыг бүдүмелдер барын барымдаалаар. Хөй чылдыг сиген тарааанда баштайгы чылында мал одарладып болбас, сава базып кааптар. Ооң уламындан сигенни аңаа кезип алгаш, витаминниг сиген далганы кылыр. Чайгы одар үезинде (барык-ла 110 хире хонук) одарның бир кезээн 7-8 хондур оъткаргаш-ла даразынче шилчип турар. Ынчаар оъткарган культурлуг одарның бир гектары-ла чай дургузунда өртүмээ-биле 255—256 центнер ногаан массаны берип турар.

Культурлуг одарга хайгаарал, чемишчидилге болгаш суг херек. Ылангыя оъткарыышкан шөлдүң арткан сигенин кезери чугула. Ынчан сиген дең-деңги үнер. Сигенни кезерге ооң үнери, өзери болгаш сагланы дам баар. Бок үнүш база эвээжээр. Оон ыңай мал кадарып, суггарып, техника-биле бастырып турда, хөрзүн таптадып болур. Ынчан хөрзүнге агаар кирбестей бээрин барымдаалааш, КПН-250 культиватор-биле шөлдү болбаазырадыр. Бо чорук сүт сиңеринге база дузалаар.

Культурлуг одарны ажыглаан соонда Дуржулга станциязында бир центнер сүттүң бот-үнези 7 рубль, аңаа одарга турган инектиң бир центнер сүлүгүнүң бот-үнези 15 рубль болган. Ынчангаш культурлуг одарның гектар бүрүзү-ле 58 рубль чедир арыг орулга берген. Ук одарны черлерге нептередириниң чугулазы мооң илдең.

К. КОНДРАШОВА,
Дуржулга станциязының эртем ажылдакчызы.

ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭ — ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ

төлевилелди чугаалажып тур бис

Улуг өөрүшкү

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин номчуп тывыышкаш, улуг өөрүшкү-биле уткуп хүлээп, деткип тур мен. Бодум 1927 чылда төрүттүнген мен. Бо үениң дургузунда Совет Эвилелиниң Конституциязынга чамдык немелделер, өскерлиишкиннер-биле үш удаа хүлээп ап турарынга өөрүп тур мен. Чүге дизе, 1936 чылда хүлээп алган Конституциядан бээр дөртен чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда бистиң чурттувустуң тапыттынмас кылдыр сайзыраанын, социализмниң быжыккаанын, ылангыя совет хамаатызы кижиниң амыдырал-чурттаалгазының экижээнин, ооң эрге-хүлээлгезиниң хостуун магадавас, аңаа чоргаарланмас аргам чок.

Чаа Конституцияның төлевилелинде ССРЭ хамаатыларын чурттаар бажың-биле хандырар, ооң хөлезинин эвээжедир дээн болгай. Мен Тээли суурда чаагайжыды туткан бажыңда чурттап орар мен. Бажыңывыс септелгезин үе-шаанда кылып берип турар, чырык болгаш бүгү-ле эргежок чугула дериг-херекселдерни белеткеп бээр-дир. Ол ышкаш ажылдаа, хууда херек-даа талазы-биле чугаа кылыр апарганда, бажыңдан үнмейн чыда чугаалажыптар телефонну база кииргеш каан. Омскиде ветеринария институдунда өөренип турар уруувус, Кызылдың башкы институдунда оглувус-биле бажыңдан хостуг чугаалажып турар-дыр бис. Бо дээрге Конституцияның совет хамаатыларынга тывыскан аас-кежии, эргелери-дир деп бодаар мен.

Ынчангаш май Пленумунга чугаалашкан ССР Эвилелиниң чаа Конституциязының төлевилелин чүүлдүг деп хүлээп тур мен.

О. ЧЕДЕР-ООЛ,
Бай-Тайга райкүүскомунуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи.

Кобальтылыгдан деткиишкин

«Тыва кобальт» комбинаттың болгаш Хову-Аксы суурнуң коммунистериниң чоокта чаа болуп эрткен ажык хуралынга ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып, ол талазы-биле парткомнуң секретары Валентин Викторович Жестовский илеткел кылган. ССР Эвилелиниң чаа Конституциязының төлевилелин металлургтарның, дагжыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның тус-тус хуралдарынга чугаалажып, ону Хову-Аксының ажылчы чоннары изиг-биле деткип, чүүлдүг көрүп турарын В. Жестовский демдеглээш, Хову-Аксының металлургтары беш айларның дургузунда кобальтының нарын концентрадын тыварының планын 103,5 хуу күүсеткен, цехтер аразында социалистиг чарышка бирги черни алганын айыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының даргазы эш Л. И. Брежневтиң май (1977 ч.) Пленумунга илеткелин ховуаксыжылар сонуургап көргеш, күш-ажылчы хөдүрлүүшкүн-биле ажылдап, өңнүг металлургияның ажыглаттынмаан курлавырларын тып, чартык чылда планын дыка ажыр күүседирин хүлээнген.

Цех начальнигы Юрий Корчагин болгаш ажылчын Виктор Непомнящий олар боттарының саналынга Конституция төлевилелин деткип, оон-биле холбаштыр төлевилелдиң 21-ги чүүлүнде «Күрүне болза күш-ажылдың байдалын экижидер дугайында сагыш салып, бүдүрүлгениң комплекстиг механизастап база автоматчылап тургаштың хол-биле кылыр аар ажылдарны кызырар, а келир үеде барган ол шуут чок болур» дээнин өөрүшкү-биле айытпышаан, «Тыва кобальт» комбинатта чамдык аар ажылдарны хол-биле кылыры артпышаан турарын, ону эде көөр үези келген деп чугаалааннар. Техниктиг складтарда аар чүъктерни ажылчыннар хол-биле 100—200 метр черге чедирип, таарымча чок байдалда ажылдап турарлар.

Дагжыларның бригадалары чамдык чаа аргаларны ажыглап турар болгаш планын чедишкинниг күүседип турза-даа, а чер адаанык ажылдарында хол-биле кылыр ажылдар ам-даа арбын болуп турарын дагжы Шадриянцев шүгүмчүлеп, ону дарый механизастаарын негээн.

Үндезин Хоойлунуң төлевилелиниң 66 чүүлүнге немелде кылдыр уруглар кижизидилгезинге ада-иелерниң харысалгазын күштелдирерин айтыры чугула деп Хову-Аксының ортумак школазының башкызы Вера Тихоновна Итыгина чугаалаан.

О. КОРОДА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Ам-даа улам кызымак ажылдаар бис

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чаа Конституциязының төлевилелин солун-сеткүүлден номчуп, радиодан дыңнааш, бистиң № 32 аъш-чем бараанннарының магазининиң садыгжылары улуг сонуургал, сорук кириишкин-биле хүлээп алдывыс. Ында совет кижилериниң эргелерин, хүлээлгелерин бүгү талалыг көргүскен. Ылангыя күш-ажылчы совет кижи бүрүзүнге ажылдаар, өөренир эргени бүрүнү-биле берип көргени — кижиниң чаагай чоруу дээш бистиң партия, чазаавыстың хүн бүрүде ала сагыш салдышкыны-дыр.

Садыгжы кижиниң ажылы эң-не чымыштыг ажылдарның бирээзи. Садып алыкчыларның бараанга негелде-херегцээлерин долузу-биле хандырбышаан, аңаа дыңнангыр болуп, садыглаашкынның культуразын бедидери — бистиң хүндүлүг хүлээлгевис. Ол хүлээлгени телептиг боттандырары дээрге Конституцияда биске берген эргени шынчы ёзу-биле күүседип турарывыс болур. Ынчангаш бистиң магазинивистиң коллективи ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Кызылдың садыг училищезин дооскаш, хоорайның аъш-чем магазининде ам он алды чыл ажылдап тур мен. Совет садыг шугумунга чонга бараан болур хүлээлгемни багай эвес күүседип келдим. Чаа Конституцияның төлевилелин бүгү совет улус чүүлдүгзүнүп хүлээп ап турар бо онзагай үеде садыг шугумунга ажылымны бистиң чазаавыс үнелеп, мени «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаан болду. Аңаа харыы кылдыр ам-даа күжениишкинниг ажылдаар мен.

Бистиң магазинниң коллективи Улуг Октябрьның 60 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш хоорайның магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарыжынга киржип, шудургу ажылдап турар.

И. САГААН-ООЛ.
Кызыл хоорай.

ИДЕПКЕЙЛИГ, ТЫВЫНГЫР ЧОРУУ-БИЛЕ

Республиканың херээженнер чөвүлелдеринде

Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлели — республикада улуг чөвүлелдерниң бирээзи. Ында улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ам 14 муң ажыг херээженнер ажылдап, херээженнерниң 62 чөвүлелдеринде олар каттышкан болгаш бүдүрүлгелерде, албан-организацияларда организаачы, кижизидикчи улуг күш болуп турар. Бо дугайын хоорайның херээженнер конференциязынга отчёт илеткелинге хоорайның херээженнер чөвүлелиниң даргазы Л. М. Меткина тодаргай чижектер-биле чугаалаан.

Найысылалдың херээженнери СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин улуг өөрүшкү болгаш сеткил ханышкыны-биле хүлээп ап, боттарының хамаатылыг харысалгазын эки билип, күрүнениң база чоннуң мурнунга хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседирин оралдажып турарын илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Бо хүннерде Кызылда 8 муң херээженнер оңгу беш чылдың хуусаа бетинде күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, продукцияның шынарын бедидер дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында хаара туттунган. Оларның 5 муңу күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле кээр дээш шимчээшкинниң киржикчилери. 1976 чылда улус ажыл-агый пландарын чедиишкинниг күүсеткени, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи болганы дээш Кызыл хоорай РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Оңгу беш чылдың ийиги чылында хоорайның бүдүрүлгелери ниити продукция бүдүрер болгаш садгарар пландарын ажыр күүседип, пландан ажыр 872 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Ол бүгү чедиишкиннерни чедип алырынче херээженнерни мобилизастаар, оларның күш-ажылчы, хөй-ниитичи идепкейин бедидер талазы-биле хоорайның херээженнер чөвүлели эки ажылды кылганын конференция демдеглээн.

Херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының, активчилериниң семинарларын эрттирген. Улуг Октябрьның 60 чылы оюнга белеткелдер-биле холбаштыр херээженнер чөвүлелдериниң сорулгалары, хөрүм-чурум үрээшкиннери-биле демиселге херээженнер чөвүлелдериниң ролю чижектиг айтырыгларны аңаа чугаалашкан. Чөвүлелдерниң даргаларының дыңнадыгларын ап, янзы-бүрү делгелгелерни, ылаңгыя чечектер делгелгезин чыл бүрүде организастаан. Улуг Октябрьның юбилейинге алдар болдурган социалистиг чарышка шаңналдыг черлерни типографияда, уруглар эмнелгезинде, № 2 АТБ-де херээженнер чөвүлелдери ээлээн.

Республика эмнелгезинде, пассажирлер АТБ-зинде, Тываның электри четкилеринде херээженнер чөвүлелдериниң (даргалары М. Симанова, Н. Петрова, Р. Захарова) ажылы эки. Ында дагдыныышкын шимчээшкинин, «Мергежилиниң талазы-биле эң эки» деп ат дээш социалистиг чарышты доктаамал организастап турар. Хоочуннарга, Ада-чурттуң Улуг дайынның киржикчилеринге алдар болдурган кежээлерни эрттирип, ногааныдыгга ажылын, херээженнерниң дыштанылгазын организастап келген. Туберкулез аарыгларынга удур диспансерде, геология шинчилел экспедициязында, столовайлар болгаш рестораннар тресинде херээженнер чөвүлелдериниң ажылы көскүдү-биле идепкейжээн.

Ием болгаш чашты камгалаарының күрүне системазы хоорайда тургустунган болгаш доктаамал сайзыраңгайжып келген. Уруглар эмнелгелериниң материал-техниктиг баазазы экижээн. Уругларның сүт кухнязы ажылдаан, школа назы четпээн уруглар албан черлериниң четкилери калбарган. Херээженнерниң күш-ажылының байдалын доктаамал кичээнгейге тургускан. Даараныглга фабриказы, туурбу заводу, типография ышкаш улуг коллективтерде херээженнерниң күш-ажылының байдалын тускай комиссия хынаан. Бо коллективтерде аар күш үнер ажылды чиигедир, херээженнерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар.

— Бисте колдуунда херээженнер ажылдап турар. Оларның күш-ажылы эвээш механизастаттынган. Бүдүрүлгениң бажыңы эргижирээн. Ынчангаш келир чылын чаа типографияны тударга байдал экижиир деп типографияда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Н. Мартемьянова саналынга чугаалаан. Хоорайның херээженнер чөвүлелиниң эрттирип турар семинарларын улам солун, ажыктыг кылдыр организастаарын ол күзээн.

Ажылдың бүгү участоктарынга херээженнерниң ролюн бедидер, оңгу беш чылда салдынган сорулгаларны күүседиринче херээженнерни мобилизастаар талазы-биле боттарының чоруткан ажылының дугайын херээженнер чөвүлелдериниң даргалары З. Чыртай-оол, Л. Верещагина, Н. Петрова олар болгаш өске-даа эштер конференцияга чугаалаан.

Бүдүрүлгелерде херээженнерниң тускай мергежилин бедидеринге, оларның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиреринче кичээнгей салыры бир чугула сорулга болуп турар.

Конференция Кызылдың бүгү херээженнеринге кыйгырыгны хүлээп алган. Улуг Октябрьның юбилейин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурун ында кыйгырып турар.

Хоорайның херээженнер чөвүлелиниң чаа составын болгаш Тываның херээженнериниң съездизинге баар делегаттарны конференция соңгаан.

В. МААДЫР.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

1977
ИЮНЬ
№ 6 (30)

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ

Мал фермаларын механизастаар кормоцехтерни, тараа арыглаар пунктуларны база өске-даа тудугларны кылыр талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың февральда доктаалын Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Ынчалза-даа республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары болгаш «Сельхозтехниканың» районнар аразының Кызылда каттыжыышкыны чылдың-на ол тудугларнын база мал ажылын механизастаарының районга планын күүсетпейн турар. Эрткен чылын янзы-бүрү 13 ындыг тудугларны кылыры көрдүнген, а оларның чүгле 6-зы кылдынган, азы 46 хуузу ажыглаалдаже кирген. Ынчаарга бо чылын планнаттынганы он беш, а ооң иштинде эрткен чылдың чеди тудуглары база бар. Июнь бирээде байдал-биле алырга чаңгыс-даа тудуг ажыглалга кирбээн.

Бо чугула тудугларны районга кылдырар дугайында үстүнде айытканывыс шиитпирни күүседир талазы-биле райкүүсеком тускай доктаал безин хүлээп албаан. Райкүүсеком-даа, ооң көдээ ажыл-агый эргелели-даа ол тудугларны ажыглаалга киирериниң графиин даалгазын ажыл-агыйларга чедирбээн.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны, Каа-Хем райкүүсекомнуң көдээ ажыл-агый эргелели бо айтырыгның талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр деп ол организацияларның удуртукчуларының аазаашкынын комитет кичээнгейге алган.

ЭРЗИН

Ленин аттыг колхозтуң кол бухгалтери Молан Сагаандайның эрге-дужаалын соора ажыглап, хөй-нииттиң акша-хөреңгизин кайы-хамаан чок төтчеглеп, сак-хоо чурумун кара-жызы-биле хажыдып турарының дугайында бөлүк колхозчуларның чагаазы контроль органнарынга кирген. Ооң хыналдазының түңнелин районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Чагаада айыттынган фактыларның хөй нуруузу бадыткаттынган.

Чижээ, 1976 ажыл-агый чылының түңнелин үндүрүп турган, бөлүк мурнакчыларны шаңнаарын колхоз баштаар чериниң хуралынга шиитпирлээш, кассадан 1730 рубльди үндүрүп берген. Белектер садары-биле 1030 рубльди кол бухгалтерниң кадайы Чинчи Сагаандай алган. Ол акша-биле садыгдан кайы хире өртектиг, кандыг бараанпар садып алганының дугайында тускай счет, кымга кандыг белек сатканыл, ооң өртээң, адын айыткан дансы чок.

Кол бухгалтер М. Сагаандай бүзүредилгеге колхоз даргазының база ажыл-агый эргелекчизиниң адын тудуп салгаш, районда 68 рубль 50 көпеек өртектиг радиола база 32 рубль-биле дермантин алган. Ооң аңгыда ол колхоз кассазындан үргүлчү акша ап турган. Ам Сагаандайның кассада өрези 426 рубль четкен. Кассадан өске колхозчулар Сагаандайның чөпшээрели-биле чээлиге 975 рубльди алган.

Сак-хоо чурумун хажыдып, колхоз акшазы-биле радиола, дермантин садып ап, бодунга шиңгээткени, кассадан 426 рубльди алганы, колхоз машиназын төлевир чокка ажыглап турганы дээш М. Сагаандайга шыңгыы доңгулданы хүлээтпишаан, колхозка чедирген когаралының чамдыызын эгидери-биле ийи айда алыр шалыңын тырттарын комитет хуралындан шиитпирлээн.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Барыын-Хемчик районнуң совхозтарында келир кышка белеткел ажылдарының чорup турарының дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып көрген. «Шекпээр» совхозта база «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында бо чугула ажылды багай эвес организастаан.

Ынчалза-даа «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык, Хөнделең салбырының, «Хемчик» совхозтуң удуртукчулары эрткен кыштың берге байдалындан чогуур түңнел үндүрбээн, мал чайлагладырының база күскү хову ажылдарының эгелээриниң бетинде, хостуг үени ажыглап, кышка белеткел ажылдарын чорударлы-биле малчыннарны хаара тудуп, септелге кылырының звенозун ам-даа организаставаан.

Келир чылдың мал кыштаглаашкынынга хынамчалыг белеткенирин совхозтар директорларынга, салбырлар эргелекчилеринге, хойжу бригадирлерге комитет хуралындан даалкан.

БАЙ-ХААК

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында мал эмчилериниң багай ажылының дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. 1976 чылда дуржулга станциязы мал өстүрериниң планын бода малдың—чүгле 86,2, хойнуң—97,5 хууга күүсеткен. Төрүүр чүс баш малга онааштыр 65 бызааны, 60 хураганны алган. А херек кырында малдың хорамчазы дыка хөй.

Бүгү чурумнарны болгаш саавырларны чедир сагывайн, өлген малдарга актыларны хажыды тургузуп турар. 1976 чылдың декабрь айда чаңгыс хүн 28 баш хойга, база бир хүн 24 башка, февраль айда 13 база 10 баш хойларга чаңгыс актыны тургускан. Бо практика уламчылап турган. Станцияда малдың кол эмчизи К. С. Кууларның март айның 20-де тургускан актызында малды харыылап турар кадарчы безин ат салбаан болган. А база бир актыда кадарчы-даа, мал эмчизи-даа ат салбаан. Станция четчир мал чеми-биле хандыртынган турза-ла малдың өлүп хораар чоруу чыл келген тудум көвүдеп турар.

Зооветеринария ажылдарының куду деңнелде тургустунганындан малдың хорамчазы улам көвүдеп турар. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге өлген малдың саны үш катап өскен. Ооң аңгыда өлген 800 ажыг баш ишээр малды эътке ажыглаары-биле дөгерип, складка дужааган кылдыр отчётка шын эвес көргүскен. Чүгле май айда безин 600 баш хөй өлген, ооң 500 ажыы бо чылдың чаш хураганнары болуп турар. Ооң түңнелинде алгыы айларда пунктуга кирген 916 баш хойнуң 300 ажыы өлген. Ол мал дээш харыысалганы кымга-даа онаавайн келген. Үстүнде четпестер дээш станцияның кол мал эмчизи К. С. Куулар, пункт эргелекчизи З. Д. Ооржак оларга түс-тузунда хемчегни комитет хуралындан хүлээткен, илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын оларга даалкан.

СӨГЛЭЭН СӨС УТТУНДУРГАН

Чөөн-Хемчик районнуң механизаторлары техниканы хову ажылдарынга, мал чемниң белеткелинге болгаш дүжүт ажаалдазынга хуусаа бетинде септеп белеткээр дугайында республиканың бүгү механизаторларынга кыйгырыг үндүргенин республика солуннарынга парлап, радио болгаш телевидениеге чаңгыс эвес удаа дамчыткан болгай. Ол кыйгырыгны өзүгаар алырга, тараа ажаар комбайннарның 80 хуудан кудуэвезин апрель 1-ге чедир септээрин, июнь 10-га чедир оларны бүрүн белеткеп доозарын, сиген ажаар техниканы июнь 1-ге чедир септээрин, септеттинген машина бүрүзүн тускай комиссия магадылап паспортун бербишаан хүлээп алырын олар хүлээнген турган. Амгы үеде районда байдалды алгаш көөрге, ол чугула ажыл ала-чайгаарлаашкынче кирип, сөглээн сөске ээ болбайн турары кылган хыналдалардан болгаш ажыл-агыйлардан кирген медээлерден илерээн.

Районда тараа ажаар 140 комбайнның чүгле 40-и септеттинген. Республиканың болгаш районнуң улусчу контроль комитеттери контролёрларының болгаш специалистерниң дузазы-биле хыналда чоруткаш хөй четпестерни илереткен. Июнь 10-да алдынган медээ-биле ап көөрге, септеттинген 40 комбайнның 38-и «агаарга септеттинген» болуп илерээн. Септелгеден үнүп, белениниң шугумунда тургустунган ийи комбайн «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарныы болуп турар. Силос ажаар «СК-2,6» комбайннарны белениниң шугумунга тургусканы 10 саңга чедир көвүдедип, меге-хоозун медээни киирген. Херек кырында ол он санныг комбайннарның чүгле кезии септеттинген. «ЖВН-1,6» жаткалар дүжүт ажаалдазын шапкын чорударынга чугула ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, чүгле «Октябрь 30 чылы» колхоз дөрт жатканың ийизин септээн. Арткан 40 жатканы септеп белеткээринче ажыл-агыйлар рейди чорудуп турган үеде кирбээн.

Малга чем белеткээр кампания эгелээр четкен. Аңаа белеткел база оожум темпилиг. Сиген кезер «КС-2,1» маркалыг 80 машинаның 22-зин септээн. Ол санга агаардан беш сан немешкенин хыналдадан илереткен. Сиген ажаар «ГПП-6» грабльдериниң септелгезин «Сут-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик», Аллан-Маадыр» совхозтардан өске ажыл-агыйларда чорудуп турар. Районда 34 грабльдиң 8-и белен. «Искра» колхозтуң баштаар чери болгаш кол инженери Э. Лопсаң 3 грабльды септеп доосkан деп меге медээ берген. Херек кырында чаңгызы-даа септелгеден үнмээн.

«Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтар пресс-подборщиктерни септеп доосkан. «Искра» колхозтуң инженери Э. Лопсаң үш подборщиктиң септелгези доозулган дээн, а херек кырында чаңгызы белен. Ажыл-агыйларның пресс-подборщиктериниң чартыктан хөй кезии белен эвес.

Тараа, өске-даа культураларның өзүмү чаа-ла бедип орар болганда сиген кезиидезинге, тараа ажаалдазынга чедир үе бар дээр хөөннер шын эвес. Ону фактылар бадыткап турар. Совхозтарда саваң болгаш сиген хөпээннээр 12 техниканың ужу, сиген сарааттаар херекселдерниң, тараа арыглаар болгаш кургадыр машиналарның хөй нуруузу септелгеже кирбээн.

Чамдык ажыл-агыйларның белен деп санап турары тараа ажаар комбайннарга техниктиг хыналда чорударда хөй кезектер эде кылдынмаан болган. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң «СКД-5» маркалыг № 18 комбайнының кезер аппаратының салаалары, мотовилозунуң планкалары, өске-даа урелик кезектери солуттунмаан. Саваң салгыыр аппаратты эде быжыглаваан, ыжвар материалдың бөдүүн арыгдакчызы чок, бункери ойбак, электри эдилгелери кылдынмаан. «Большевик» совхозтуң № 1 «СКД-5» комбайнының мотовилозун, ийленчек транспотёрун септевээн. Хөпээннекчиге улуг септелге негеттинип турар. Саваң шуудар херекселди таарыштыр кылбаан. Комбайнның дыка хөй ээриилдерин дыңзытпаан. Мотовилозуң хөпээннекчини септээри негеттинип турар. Дыка хөй ээриилдери уштунгулап калган. Чадааналын «Сельхозтехника» каттыжыышкынының МТМ-зинге септээн комбайннар эштаттынмаан, хирлиг. Жаткаларын септевээн. Өске-даа хөй кезектерни чедир кылдынмаан. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының начальниги болгаш кол инженери турган В. Вологин, С. Нестеренко олар МТМ-де болгаш ажыл-агыйларда техника септелгезиниң байдалын контрольдавайн келген.

Кайы-даа ажыл-агыйда техника болгаш өске-даа чүүлдерни дүжүт ажаалдазынга, сиген белеткелинге септеп белеткээриниң ай, он хонук планнары тургустунмаан. Септелгеде ажылдап турар механизаторларның, септекчилерниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организаставаан.

Чайгы, күскү сезоннуг ажылдарга техника белеткелин удуртур, ону хүлээп алыр район комиссиязы (даргазы М. Каадыр) ажылдавайн турар. Ол ышкаш комиссиялар ажыл-агыйларда тургустунза-даа олар ажылын башкарбайн турар. Бо талазы-биле районнуң Көдээ ажыл-агый эргелели (начальниги К. Ялаков), ооң специалистери база кошкак хемчег ап турар.

Амгы үеде районнуң улусчу контроль бөлүктери ажаап алыышкынга техника септелгезиниң болгаш өске-даа белеткелдерниң чорудулгазын кичээнгейниң төвүнге тургузуп, хыналдалардан илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар. Ылангыя септелгеде ажылдап турар механизаторлар ортузунга улусчу контрольдуң түр постуларын тургузар бис.

С. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Кызылдың алгы заводунуң кидис идик кылыр цегинде быжыкчы Р. А. Ефанова планын ай санында 137 хуу кылдыр үргүлчү ажыр күүседип турар. Мурнакчы ажылчын коллективте улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Ооң удуртуп турар бөлүүнүң кежигүннери продукцияның шынарын, күш-ажылды организастап турарының, чиг-эттиг материалдарны чарыгдап, оларны камнап турарының болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында хыналдаларны доктаамал кылып турар.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ХАЖЫДЫЛГАНЫ БОЛДУРБАС

СЭКП Төп Комитединиң 1961 чылдың май 19-та хүлээп алган «Күрүне мегелээр чорукту болдурбас, планнар болгаш хүлээлгелер күүседириниң дугайында отчёттарның шын болуру дээш контрольду күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң чанында ажыл-агыйлар аразында контроль-ревизия бөлүүнүң ажылдакчылары, ажыл-агыйларның ревизия комиссияларының кежигүннери амыдыралга боттандырар талазы-биле элээн ажылдарны кылгаш.

Күрүне органнарынга отчёттар, планныг онаалдалар күүселдезиниң дугайында медээлер бээриниң харыысалгалыында ажылдап турар кижилерге билдингир дээрзи чугаажок. Кандыг-бир частырыг болу бээр болза, олар харыылаар ужурлуг. Ол дугайын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың май 24-те үндүрген «Планнар күүселдезиниң дугайында отчёт бээрде мегелээни болгаш шынны өскерткени дээш харыысалга дугайында» Чарлыында база айыткан.

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чыл оюн» колхоз 1972—1973 чылдарда төрүттүнген 162 баш хунажынны 1977 чылда төрүүр инектерниң санынга киирбейн, отчетка чажырган. Колхоз даргазы А. Ховалыг, кол зоотехник В. Кыргыс ол инектерниң бызааларын кайнаар «бодаанар»ыл? Ол-ла районда Ленин аттыг колхозтуң үш кодан ирттерин ончалаарга, кодан бүрүзүнде 24—63 кыс хөй бар, кидин хурагалап турар болган. Колхоз даргазы Б. Доңгак, кол зоотехник Б. Иргит кыс хойну ирт кылдыр отчёттааш, оон алдынгаң хураган-биле өлген хураганнар орнун бастырып, төрүүр чүс хойдан-на дорууктурар чаш төл планың күүседир дээн бе? Эрткен чылдың төнчүзүнде болган хыналдадан Эрзинде «Коммунизмче оруук» колхозтуң (даргазы М. Лүгер, кол зоотехник Д. Яндак) 1974 чылда төрүттүнген 1318 тогдуну, ол-ла районда «Мөрен» колхозтуң (даргазы турган М. Чөмбүрүк, кол зоотехниги турган А. Дамдын) 961 тогдуну, Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоз (Даргазы И. Козлов, кол зоотехниги В. Чимит) 512 тогдуну 1976 чылдың эгезинде төрүүр хөй санынга киирбээни илерээн.

Чамдык колхозтарда өлген малдарны ниити чемге ажыглаан кылдыр отчёттап турар чорук база бар. Ооң түңнелинде чизе-дансыга багай ажаалдадан хораан мал эвээш, а эът бүдүрүлгези хөй болуп, шын эвес сан-түң көстүп келир. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтуң баштаар чериниң бо чылдың март 1-де болган хуралы чудап өлген 70 баш хойнуң эъдин склад дамчыштыр чемге хереглеттинген кылдыр санааш, ук эъттиң өртээн 14 хойжуга төлеттирер шиитпирни үндүрген. Эрткен күзүн ол-ла районда «Октябрь 30 чылы» колхозка өлген 36 инектиң болгаш 292 өшкүнүң эъдин отчётка база ынчаар айыткан. Ол хире хөй эът шыгжаптар склад-даа Баян-Талада кайда боор. Өлген малды үндүр бижиир актыга ол эътти чемге хереглээн кылдыр көргүскен. А өртээн малчыннарга салган.

Биле-тура өскерти бижээн сан-медээлер план күүселдезиниң дугайында отчёттарда база бар. Бии-Хем районда «Хадын» колхоз бо чылдың бирги кварталында сүт бүдүрерин кудулаткан болгаш күрүнеге 900 центнер сүт садар планын 847 центнер кылдыр күүсеткен турган, ооң ындаа садар сүт колхозта чок болган. Ынчан колхоз даргазы А. Тыхеев, кол зоотехник И. Петкевич олар «Саян» совхозтуң дирекциязы-биле дуюкаа дугуржуп алгаш, саанчыларның дужааган 53 центнер сүдүн «Хадын» колхоз дужааган кылдыр меге документ тургускан. Чамдык ажылдакчылар күрүне мегелээр дээш шыңгыы харыысалгага хүлээр ужурга таваржып турарлар.

Ажыл-агыйларда отчёт-учёттуң шыңгыырадыры, ылангыя частырыг кылыр ээзы мегелээр чорукту болдурбазы контроль ажылын бедик деңнелге тургусканындан улуг хамааржыр. Колхозтарның ревизия комиссияларының кежигүннериниң кичээнгейни улам бедидери, үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаары чугула апарган.

С. БАДАА,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң чанында контроль-ревизия бөлүүнүң даргазының оралакчызы.

Дүлей-биле дөмей

«Тоймагладып, үстедип-даа турза ыттаар үнүг эвес бо дээш» чамдык кижилер амгы үениң эң чаа машина-техниказын «соогүнге» чедир сойгадааш, октаптар таварылгалар дугайында чагаалар солуннуң «улусчу контроль» деп арнынга кирери-биле бо-ла келгилээр. Оларның ийизин мында кирген.

• • •

1973 чылда «Сүт-Хөл», «Искра» совхозтарга даштын көөрге көрүнчүктелиг турар кылагар, тараа арыглаар ЗАВ-10 дээр машиналар келгилээн. Улус-даа оларны магадап турган. Ажыктыг кылдыр ажыглап шыдавайн турда-ла чамдык кижилер оларны чүү-даа чок кылдыр тоймаглап каапкан. Ам чүгле «сеги» арткан. Ол ажыл-агыйларның дирекция черлери маңаа холбаштыр орай-даа бол дувүрээзин көдүргеш, ол дээш харыысалга хүлээдир, буруулуг кижилер тыппааннар. Чогуур өйүнде хөделбеске чүнү-даа ужу-кыдыы тывылбас болбайн канчаар. Ынчалзажок ооң черле ужурун тывар апаар.

• • •

«Тоора-Хем» совхоз эрткен чылдың хову ажылдарынга хереглээри-биле кожут машиналарны садып алган, оларны Тожуже суг оруу-биле сөөртүп чедирип алыр дээш Кызылдың адаа талазында Улуг-Хемниң кежир көвүрүг чанынга эккелгеш, чамдыызын совхозче сөөртүп аппарган.

Ынчалзажок дискалыг ийи лущильниктерниң корпустарын ол-ла черинге «уттупкаш» барганындан олар ажык черде дазаргы берген чыдар. Ооң бээр ам часкы тарылганың ийи кампаниязы эрткен. Ынды элдептиг «уттуучал» кижилер база бар боор-дур, оларга холбаштыр шыңгыы хемчеглерден ап турар болза, оларның «уттуучал», харыысалга чок чоруу чиде бээр ийик.

(ЧАГААЛАРДАН).

Черле ынчаш улуг өртектиг үнелиг көдээ ажыл-агый машиналарын кайы хамаан чок тоймаглап, төгчеглеп турар база оларны чамдыкта душкан-на черинге октапкаш баар таварылгалар дугайында солунга парлаттынган, кыска-даа бол шугумчулеедиг чагааларга холбаштыр чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары дүлей-биле дөмей болуп, кандыг-даа харыы бербейн турарлар. Ынчангаш ам бо айтырыгны республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң мурнунга чидиг-биле тургузар үе келбээн бе?

НЕГЕЛДЕ, ХАРЫЫСАЛГА КОШКААНЫНДАН

«Шынның» рейдизи

Барыын-Хемчик районда 741 дугаар КМК тургустунга-ла он чыл чедип, чүгле Барыын-Хемчик районну эвес, харын кожазында Бай-Тайгага тудуглар кылырын хандырып турар. Ажылдың чамдык чаа аргаларын ажыглап, темпизин дүргедедирин оралдашса-даа соолгу чылдарда КМК хожудаашкынныг болуп келген Ооң чылдагаанын тодарадыры-биле бистиң корреспондентивис районнуң улусчу контроль комитединиң кежигүннери-биле кады бо рейдини кылган.

Бедиткен хүлээлгелерни ап, мактаалдыг ажылдаан бригадалар бо коллективте эвээш эвес. Ынчалза-даа КМК-ның ажылы соолгу чылдарда хожудаашкынныг болуп артышаан. Харын-даа эрткен чылын ажыглаалга киирер ужурлуг тудугларын бо чылын безин ажыглаалга киирип шыдавайн турар. «Дөң-Терезин» совхозта автомашина гаражын 1975 чылда ажыглаалга киирер турган. А Кызыл-Мажалыкта 620 өөреникчи өөренир школаны эрткен чылын-на ажыглаалга киирер ужурлуг турган, ынчага чедир дужаавааан. «Хемчик», «Барлык» совхозтарга эрткен чылын тудуп бээр ужурлуг ийи аал иштп чурттаар бажыңнарның чүгле чартыын дужааган. Ынчангаш бо тудуг организациязы ажыглаалга киирер ужурлуг тудугларының хуусаазын уззадып, тудугларның графиин чыл бүрүде үзүп келген.

Бо бүгүнү тодарадыры-биле КМК-ның тудуп турар тудугларының шынарын, ында тудуг материалдарының кадагалалын, тудугжулар ортузунда политмассалыг ажылды чорудуп турарын сонуургап көөрү-биле чамдык объектилерге чордувус.

Тудуг организациязының конторазы. Ону дээскиндир олуртган ыяштарның хөй кезии курган калгылаан, бору ааштаттынмазы каракка көскү болду. Контора чанында кергүзүт самбыразы куруг турар. Күш-ажылчы алдар тугунуң турар черин чараштыр кылып каан хирезинде ында Кызыл туг-даа чок, мурнакчыларның адын-даа биживээн. Контора девискээринде чамдык тудуг материалдары анаа-ла ажык черде үрелип, ында-мында чыткылаар. Контораны эрткен чылын ийи каът кылдыр тудар дээш ооң кырынга метр хире бедик шлакты уруп кааш, ара соксаан, төлевилелвлан чокка мону тудуп эгелээш, хөй акша-хөреңгини, тудуг материалын чарыгдаан.

«Шекпээр» совхозтуң төвүнде 90 орунныг уруглар садының тудуун эрткен чылын-на эгелээр дээш аңаа хөй туүйбу, бетон кылыгларны аппарып каан. Ону чогуур өйүнде тудуп эгелевээнинден тудуг материалдары ис чок чидип, үрелген. Тудугну бо чылын эгелээш, ам бирги каъттың ханазы дооступ чыгаан. Мында Сергей Очурнуң бригадазы ажылдап турар. Хоюдуг материалдарын хол-биле кылып ап, ону боттары дажыглаар, механизмнер чедишпес. Тудугнуң девискээринде бузулган туүйбу эндерик. Бо дугайын айтырарывыска, чүък машиналарынга сөөртүп келгеш ону аңаа дүжүр октаптар, ынчангаш буступ, урелип турар дээрзин тайылбырладылар. Мында ийи аал иштп чурттаар бажыңнарны база тудуп турар. Тудуглар чанында эккеп кааш дилиг материалдары манза хөй, ону чамдык кижилер оорлап, чоорту чидип турар деп тудугжулар чугааладылар. Тудугда хол-биле кылыр ажылдар ортээ эрткен чылдан кудулаан, чогум норма-чижээн эки билбес. Уруглар садының тудуунда ажылдың шынары чавыс, эде кылымышкыннар хөй.

Ол-ла совхозтуң Сут-Кажаа СБФ-зинде 200 инек кирер механизастаан кажаада ажыл хайнымышкынныг. Борта эде кылымышкыннар база хөй болгая. Ооң иштн-даштында цементилер хөй. Чамдыктарын даштын чүү-хөө-биле базырып каан. Инек кажаазының иштинде цементини девээлээн аьсцтер таптай базын каан, ажыглалдан үнүп турар. Бо организацияда тудуг материалдарын сөөртүп турарында норма-чижек чок дээрзин эскердивис. Ында инек кажаазының чанында Бай-Тайгаже чорудар ужурлуг сорглаар, хөй цементилер чыткылаар. Бо кажааның иштики дериг-херекселдериниң чагылгазын совхоз дирекциязы оззалдадып турар.

«Дөң-Терезин» совхозта автомашина гаражының тудуу. Ында дөрт-беш хире ажылчын ооң котельназының печказын кылып турар болду. «Туүйбу чогундан ажыл чок олур бис» деп олар хомудалын илереттилер. Ам гаражта сантехниктиг, монтаж ажылдарын, электри дериглерин эптээри арткан. Котельнаяга 10 насос херек. Ону ам-даа тыппаан. Гаражта ам-даа кылыр ажыл хөй. Ооң девискээринде 9 метр хире оорга кылыры-биле эккелген бетон чыдыр.

— Мону Красноярскиден эккелген. Өртээ 2 муң рубль чүве. Борта эккээрге урел каан, ам ажыглалдан үнген. Ажыл-агыйжы эвес, тудуг материалдарын камналга чок ажыглап турарывыстан чыл бүрүде каражалыг болуп келдивис. План күүсетпейн турар чылдагаанывыс ол—деп, КМК-ның бүдүрүлге килдизиниң начальниги В. А. Юшин тайылбырлап турар болду.

«Хемчик» совхозта ийи аал чурттаар бажыңнар тудуп турар бригадаларга чеде бердивис. Бир бажыңны тудуп каан, ооң иштинде 4 херээжен ишчилер шеверлел ажылдарны кылып тур. Өске бир бажыңның тавааа салып каан. Тудугжулар ажыл үезинде чок. «Бөгүн тудугжулар ажылдавааан» деп, олар бистиң айтырывыска харыылады. Мында Барлыкта чурттап, ажылдап турар 7 кижиден аңгыда, совхозтуң база бир ийи бригадазы ажылдап турар. Фундаментизин салып каан бир бажың бар болду. Ооң кыдыында дээскиндир саазын хапта цемент кадып калган чыдыр. А ол бажыңнарның кладовказын тудуп каан-даа болза, ында чүү-даа чок. Үнелиг тудуг материалдарын мынчаар октапканынга кым буруулугул? Бо дугайында В. А. Юшинден айтырдывыс.

— Бо ниитизи-биле 7 тонна цемент чүве. Ажык черге октаптарга дашталып, ажыглалдан үнген. Мында ажылды организастап турар мастер Валентин Волочко буруулуг. Ооң кырынга акт тургускаш, начальникче киирген бис, кандыг хемчег алганы билдинмес—деп, ол харыылады. Ырактан сөөртүп эккелген, бистиңге бир тоннада 60 рубль өртектиг чугула материалды мында камналга чок, багай кадагалаажы элдептиг. Ол бажыңның фундаментизинде колдуунда цемент хоюдуп турар болду. Ол хүн тудугжулар «суг чогу-биле ажылдавадывыс» дидирлер. Тудуп каан бажыңның соңгазын шилдээр дээрге шил база чок. Оларның мастери эртен көзүлгеш ол хевээр келбээн.

Кызыл-Мажалыкта чаа школаны дужаары-биле каш-даа удаа хуусаа айыткаш, соңгаарлаткан. Ам-даа 100 муң акшаның ажылы ында артын калган. Борта база-ла хөй эде кылымышкыннар, артык ажылдар үнген. Ам-даа кылыр үүрмек ажыл хөй. Чедир кылдынмаан ажылдар хөй турда-ла КМК-ның удуртукчулары (начальниги эш Музыка) ону дужаарын оралдажып, хүлээп алырынче албадап турар. Ол черле шын эвес.

В. ЧУЧУН
районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору.

Х. ХОВАЛЫГ,
чолаачы, контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корреспондентизи.

ЧУРУКТА: «Хемчик» совхозта тудуп турар бажың чанында урелген цемент.

Фотозу Х. МОНГУШТУУ.

ЫРАР

ажыл шагы өскуулуруп турар. Ылаңгыя ыяш ажыл-агыйының эргелелиниң, эъш-чем болгаш түс чер үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде, «Сельхозтехниканың» Чадаана болгаш Кызыл каттыжыышкыннарында, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунда ажыл шагының чидирии дыка хөй боор турар. Кызылдың пиво заводунда, Үстүү-Енисейниң балык заводунда, «Тыва кедээ тудуг» трестиниң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынында үрей кылдынган чүүлдерни эдеринге дыка хөй шаг-үени, күрүне хөреңгизиниң болгаш материалдыг курлавырларны чарыгдап турар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бүгү талалыг улгаттырар, шынар талазы-биле көргүзүглерниң экижидериниң талазы-биле онгу беш чылдың сорулгаларын бүдүрүлге бүрүзүнүң 1977 чылда сорулгаларын, СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга херек кырында боттандырарын негеп турар.

Амгы үеге чедир кылдынган ажылдарның түңнелдерин ханызы-биле ынак анализтээри, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам дээштиг кылдыр организастаары, 1977 чылдың планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринин хандырары—бүдүрүлге коллективтериниң чугула сорулгазы болур.

хуралы

солуннуң редактору В. И. Парамошкинниң «Онгу беш чылда ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар». Магадан областың телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң даргазы И. С. Рушинниң «Амыдыралдың совет овур-хевири» деп темаларга дыңнадыглары солун болганын чөвүлел хуралга демдеглээн.

Чөвүлел хурал парлалга, телевидение, радио ажылдакчыларынга өөредиглиг ажыктыг болган.

Иркутск хоорайның улуг-улуг бүдүрүлгелеринге, төөгүлүг черлеринге, Байкалга журналистер экскурсиялап чорааннар.

гаш парлалга», Сахалин об-

«Октябрьның социалистиг делегей экономиказының бол- барык-ла чээрби ажыг кижи ластың «Советский Сахалин»

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

ТУДУГ КЫЛЫРЫ—БЕЛЕН ЭВЕС

Тудугжунуң ажыл-ижи. Бригадир—тудугжу—коллектив. Кижилерниң бот-боттарынга хамаарылгазы.—Бо айтырыгларның дугайында тудугжу бригаданың бригадири Байыслаң Кара-Салдың чамдык бодалдары.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Байыслан Доржуевич Кара-Сал Хандагайты суурда септелге тудуг участогунуң комсомолчу-аныяктар бригадазын удуртуп турар. Ол СЭКП кежигүнү, район Совединиң депутады, дагдыныкчы, идепкейлиг политинформатор, болгаш улусчу контролёр. Б. Кара-Салды чаңгыс чер чурттуглары Өвүр район Совединиң депутадынга база катап соңгааннар.

Чоокта чаа аңаа ужурашкаш:

— Тудугга ажылдап эгелээн баштайгы хүннерин сактып көрүңерем-деп диледим.

— Тудугга ажылдаар кылдыр хүлээп алырга, бажың тудуп турган бригадага чеде бээримге, балды тудускаш, чудук чондуруп каапкан. Кандыг-даа ажылды бөдүүнүнден эгелээр дээни ол ыйнаан. Оон мурнунда тудугжулап чораан эвес мен, ынчангаш чөвүрээзи чоңары безин ындыг белен эвес ажыл болган: холум эдиктирип чадааш шаанга кирген мен. Тудугжу ашактарның аразында «будуң хаптың, далашпа» деп сургаарлары-даа, бызаанчы кижиге баштай чүнү билип алза экиил дээрзин тайылбырлап турарлары-даа бар. Бир дугаар хүн ынчаар эрткен, орта билип алган чүвем-даа чок болган. Ам бодап орарымга, оон бээр таптыг-ла он чыл эртип турар-дыр.

— Он чыл—кыска эвес үе-дир. Чаңгыс ажылга ол хире үр ажылдап келгеш, арга-дуржулганар улгадып, дөрткү разрядтың бызаанчызынга чедир мергежээн-дир силер...

— Кижи бүрүзү бодунуң сеткилинге таарыжыр ажылды тып алыр болза, ол дээрге аас-кежии-дир. Чүгле бир кижи хөй ажылдарны солуп чораан, ону тывар, өскезин доран-на таваржы бээр. Чамдыктары шуут тыппайн-даа баар-ла... Мен чер кезип, аңгы-аңгы ажылдар солуп чорбаанымдан тудуг кылырынга элээн дуржулгалыг апарганым ол. Черле ынчаш, хат аайы-биле чуулган каңмыыл дег, тоңзап чораан херээ чүү боор, ажылдаар болза, чаңгыс черге доктаап ажылдаар-ла болгай... Адырам, чугаавыстың темазы өскээр барды ышкаш аа, дуңмам.

Тудугжунуң ажыл-ижи. Ол бодумнуң ажылым-дыр. Холум эрттир мактааш канчаар мен, солун болгаш чугула херек өске-даа ажылдар хөй-ле болгай. Ынчалзажок бодувустуң холувус-биле тудуп, чазап, чонуп, хаарылдап, орумнеп турган эптээн ыяштарывыстан бүткен чаа бажыңче көжүп кирип турганнарның өөрүшкүзүн көргенимде сеткилим ханар—мээң ажылым кижилерге херек-тир. Чүвени үрээринден кылыры берге деп улус чугаалажыр. Ол хоозун эвес сөстер тудуг ажылынга база дорт хамаарылгалыг. Шынапла кыштың соогунда, чайның изиинде, чаъс-чардыг, хат-шуурганныг хүннерде-даа даштыгаа, ажык дээр адаанга тудуг кылыры ындыг амыр бе?! Ынчалзажок ол ажылды ыяап-ла кылыр апаар, чүге дээрге чурттаар бажыңнары чок кижилер манап турарлар. Чүгле Хандагайтыда эвес, кайда-даа ындыг. Бо дээрге шиитпирлеп чадап турарывыс онза чидиг айтырыгларның бирээзи-дир.

Бир катап бир тудугжунуң: «Эртем-билиг чедип алган чүве болза, чылыг кабинетке стол артынга олургай эртик» дээнин дыңнаан мен. Чиик бодал-дыр ыйнаан. Дөгеревис «стол артынга олуруп» аар болзувусса, биске чурттаар бажыңны кым тудуп бээрил, үрелгеннерин кым септеп бээрил?

— Аныяктар-биле кажан ажылдап эгелээн силер?

— Баштайгы бригадирим, башкым Чараш-оол Монгуштуң удуртулгазы-биле, хоочун тудугжуларның дузазы-биле ажылымга элээн мергежип бергеш, бригадага чаа ажылдап кирген оолдарга чамдык чүүлдерни айтып бериптер апарган мен. Бодум ындыг орукту эрткен болгаш дузаарга сеткилим-дир ыйнаан. Шылаар шаа-биле дуза чедирип турган кижилерниң ажылга мергежип, өзүп орарын көөрге өөрүнчүг боор чүве. Ынчаар-ла, чоорту, аныяк эрлер-биле кады хөөрежип ажылдаарынга чаңчыга берген мен. Оон соонда дагдыныгга ажылы эгелээн. Бо чылдың февральда бригадавысты ийи үскеш, бирээзин комсомолчу-аныяктар бригадазы кылып, оон бригадирилге мени томуйлааннар. Аныяктар-биле найыралымның ынчаар улам ханыылааны ол-дур ыйнаан.

— Бригадада эвээш-даа, хөй-даа кижи хаара туттунган болза, ол домей-ле—коллектив. Ынчаарга кижи бүрүзүнүң аажы-чаңы аңгы-аңгы болгай, оларның сеткил-сагыжынче дорт орукту канчаар тыварыл?

— Силерниң оонар шын—кижилерниң аажы-чаңы аңгы-аңгы. Мээң удурткан бригадамда 11 кижи бар. Ажылгыр-тудугургуру магалыг эрлер-дир, чүү дээр боор. Тудуг талазы-биле мээң башкым чораан Тумат Комбунуң оглу, адазының соон салгаан комсомолчу оол Михаил Комбунук, оон эштери Валерий, Анай-оол, Шолбан-оол Монгуштарның, Василий Сыгыртааның, Владимир Даржайның болгаш өскелерниң-даа аттарын эптиг үеде-ле мактап чугаалап чоруур-дур мен. Оларның ажылдаарын, моган-шылавазын өйлеп-өйлеп магадаар-даа болгай мен. А оларның аажы-чаңы дөгере өске-өске. Баштайгы дээрезинде бот-боттарывысты билчип чадап-даа тургулаан бис. Оларның сеткил-сагыжынче орук тывары ындыг-ла белен эвес болган. А ону кылыры чугула турган, чүге дээрге бот-боттарын билчи албас кижилер кажан-даа найыралдыг коллектив боор ажылдап шыдавас. Найырал дээрге кандыг-даа коллективтиң өзээ, чедиишкиниң ажылдаарының магадылалы—мээң билирим ындыг. Ынчаарга бригадир дээрге, коллективтиң ажылчыны, удуртукчузу, кижизидикчи башкызы-дыр. Ынчангаш мында улуг харыысалга онаашкан. Бригадир бир дугаарында эш-өөрүнге — кады ажылдап, удуртуп турар ажылчыннарынга эптиг-ээлдек болур болза эки. Оларның амыдырал-чурттаалгазын үргүлчү айтырып, өөрүшкү, муңгаралын кезээде деңге үлежип, улуг, бичезин деңге хүндүлеп чоруур болза, олар сеткил база-ла ынчаар харыылаарлар. Бызыг найыралдың, сагыш-сеткилче оруктуң эгези ол. Ооң-биле чергелештир удуртукчу кижи бедик негелделиг болуруп кажан-даа уттуннас ужурлуг. Чүгле ажылчын бүрүзү кылып турар ажылының эки шынарлыы, оон шалыпкыны азы бүдүрүкчүлүү дээш сагыжы дарып чоруур кылдыр, коллективтиң кежигүннери чаңгызы хөйү дээш, хөйү чаңгызы дээш ажылдаар кылдыр негелдени ынчаар тургузар болза эки. Мээң бригадам оолдары чогум-на ынчаар чаңчыкканнар. Оларның аразындан бир кижи кандыг-бир чүвени эки кылып шыда тургаш-ла, чалгаараш азы дүргенин хараш, багай кылган болза, ооң кырында-да баарлар. «Үрей кылган чүвени ыяап-ла авторуң бодунга эде кылдырар» деп ниити негелде бригадага ынчаар тывылган. Ынчаар негээрге, б ындыг «херек үлгеткен» кижи ону оон соонда черле катаптавас. Бир эвес ол таварылганы эскет чок эрттирип, үрей кылган чүвени өске кижи эде кылып каар болза «автор» улам амдажып, кылган чүвезин бичии-ле эптиг үеде «чуду-каралап» чанчыгы болур. Ынчан эш-өөрүнүң-даа, бригадазының-даа ат-алдары уттур, ындыг кижи тудугжунуң адынга төлеп чок. Б дээрге чүгле чаңгыс кижинин дугайында чугаа эвес, бүг тудуг ажылының шынарының дугайында чугаа-дыр. Ынчангаш кончуг чугула.

— Септелге-тудуг участогу бо чылдың бирги кварталын да районнуң бүдүрүлгелер ниң аразында социалисти чарышка тиилекчи болгаш партия райкомунуң, райкүс комнуң шилчиир Кызыл тугу чаалап алган-дыр. А комсомолчу-аныяктар бригадазы ту дугжу бригадалар аразынд шилчиир чоруур тукту акш шаналы-биле кады чаала алган. Бо чедиишкиннерин үндезини чүдел? Чоокку үед чүнү кылдыңар, моон соңгаа чүнү кылырын планнап тура силер?

— Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ооң үндезини бригадал кижи бүрүзүнүң кызымаккай ажылында-дыр ыйнаан. Чоокт чаа ийи аал ишти чурттаар бажыңны тудуп, ажыглалга киирдивис. Ам коммунал ажыл-агый черниң чагыы ёзугаар кудук кажаазын ту дуп доозуп турарывыс бо. Оо соонда чурттакчыларның ба жыңнарын септээр ажылче кирер боор бис, чагыглар-л эндерик.

— Ажылыңарга шаптыктай бээр чүүлдер бар бе?

— Бар болбайн канчаар. Тудуг материалдары-биле хал дырылга кончуг четпес. Соң шили, калаг дээш өске-даа чу гула херек чүүлдер бо дүүктелип, келбейн баар-дыр. Ынчаар маңадып-маңады сөөртүп әккелген шилини хөй кезин бузук-даа болгу лаар-дыр. Мындаа алды хаар жак шил сөөртүп әккелгеннер беш хааржакта кижи алыр чү ве чок болган: дөгере хойтпак талдыр буступ калган. Күзү рум төгер черже «чалаар ужурга таварыштывыс. Оо өртек-үнези, сөөрткенини шүүделин та кайы хире чүве. Тудуг материалдарын «камнап» турарывыстың чаржы чыы ол хире-дир ыйнаан.

База бир шиитпирлеп чадаа айтырывыс — машина-техника айтырыы. Бүдүрүлге хурал дарынга үргүлчү чугаалажы улус тур бис, а херек кырын да биске машина азы трак тор-биле дузалапканы төөгүзү турбаан чүве-дир. Техника талазы-биле эң-н яны организация бис боо бис ыйнаан оң.

Оон аңгыда тудугжу кижи ниң ажылдаар херекселдери— чоон орумнер, шүүче, хаарыл га, маска, кыска хемчээлди хирээ магазинге черле келбес тир. Биске эң-не херек чүүл дер ол, ынчалза-даа оларны чогум кайыын тып, садып алы рының аргазын черле билбей тур бис. Херекселдер чедиш пези ажылга база-ла шапты тыг боор-дур.

Сорулгавыс бе? Моон соң гаар-даа кызымаккай ажыл даар. Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг күш-ажыл чы белектерлиг уткуур—кол сорулгавыс ындыг.

Беседаны М. ХЕНЧЕ-КАРА кылган.

ЧУРУКТА: Байыслан Кара-Сал.

Авторнуң тырттырган чуруу.

Делегей бо хүннерде

ЧЕРГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Даштыкыда массалыг информацияның чепсек-херекселдери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Францияже албанның аян-чоруунуң түңнелдерин делгеренгейи-биле тайылбырлаан. Солуннарның тайылбырлалдары, политиктиг болгаш хөй-нитти ажылдакчыларының медеглелдери тайбыңның база делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының политиказы болур ССРЭ-ниң даштыкы политиказы бүгү черлерге деткимчени болгаш хүлээп көрүүшкүнүн чедип алганының дугайын херечилээн.

«Францияже ооң аян-чоруу ажыктыг болган деп, Л. И. Брежнев долу үндезин-биле санап болур. Чугаалажыышкыннарның төнгениниң соонда ат салган документилер эки характерлиг болган. Ол документилер ССРЭ биле Францияның кады ажылдажылгазын уламчылаарынга база чавырлыышкынны быжыглаарынга арганы бээринге кады тура-соруктуун бадыткаан. Делегей харылзааларының сагыыр ужурлуг тайбың принциптерин олар база катап бадыткаан»—деп, француз «Юманите» солун бижээн.

Ооң-биле кады ол чурттуң тодаргай бөлүктеринде нептерээн «мурнуку шугумга туладуушкуннар» дээр дайынзырак концепцияны француз Компартияның органы шүгүмчүлээн. Херек кырында чугаа болза хөй чылдарның дургузунда НАТО-нуң «ультраларының», чижээ бундесверниң генералдарының суртаалдап турар стратегиязының дугайында боор турар деп, солун айыткан.

Бодунуң хөй чылдар дургузунда чорудуп келген политиказының чедиишкинин Совет күрүнениң баштыңы демдеглеп болур деп, «Эко» дээр өске француз солун онзалап демдеглээн. Л. И. Брежнев биле В. Жискар д'Эстэнниң чугаалажыышкыннарының дипломаттыг чедиишкинин демдеглевишаан, ол солун мынча деп бижээн: Ол чугаалажыышкыннар оларга салып турган ынаныышкынны бадыткаан. Чепсекти дүжүрериниң талазы-биле эң-не чугула шиитпирлерни хүлээп алган. Ол талазы-биле шиитпирлиг инициативаларның эргежок чугулазы-биле ийи тала чөпшээрешкен. Л. И. Брежневтиң албаның аян-чоруу делегей дипломатиязының кайгамчыктыг болуушкуну болган. Ол аян-чорук Совет Эвилелинге Франция чугаалажыышкын кылыр чугула чурт боор хевээр артканын көргүскен.

(СЭТА).

ЧӨПТҮГ ХЕРЕК ТИИЛЭЭР

Чилиниң Компартиязының ТК-ның Политкомиссиязының кежигүннери В. Тейтельбоймның болгаш Г. Мариниң парлалга конференциязы июнь 21-де чили патриоттар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединге болган. Олар Чилиде патриоттарны каржы-дошкун истеп-сүрүп, тудуп-хоругдап база хилинчектээрин уламчылап турарының дугайын совет база даштыкы журналистерге дыңнатканнар. Чилиниң улузунуң демисели болгаш ында онза черни Совет Эвилели база социалистиг өске чурттар ээлеп турар чили патриоттар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей шимчээшкини Чилиниң антифашистиг партияларының хөй санныг сураглыг ажылдакчыларын фашистиг кара-бажыңнардан хостаан деп демдеглээн. Демшилгелиг күштер чоокта чаа сенатор-коммунист Х. Монтести хостаарын чедип алган.

Демшилгениң база демократияның бүгү күштеринге деткиткен чили улустуң чөптүг демисели тиилеп үнер дээрзинге бүзүрелдиг парлалга конференциязынга санал бергеннер илереткен. (СЭТА).

ПАРИЖ. Ужар чүүлдүң болгаш космонавтиканың делегейге чаңчыл болган салону Парижтиң Бурже аэропортунуң девискээринде ажыттынган. Францияның, Чехословакияның, Англияның, Совет Эвилелиниң, АКШ-тың, Польшаның, ГДР-ниң болгаш өске-даа чурттарның 627 фирмалары, бүдүрүлге черлери боттарының продукциязын павильоннарда база ажык делгелге шөлдеринде көргүскен.

ЧУРУКТА: Бурже аэропортта ТУ-144 деп пассажирлер олурар, үндеп дүрген ужар самолёттуң турары.

В. ШАШКОВТУҢ телефотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

К. Вальдхаймның чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ядролуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкынның чепсээниң өске-даа хевирлерин далайлар база океаннар дүвүнге болгаш ооң хөрзүнүнүң иштинге шыгжаарын хоругдаар дугайында керээ болза «делегейниң шыңгыы база дээштиг контролю-биле чепсекти бүгү-ниити болгаш долузу-биле дүжүрериниң керээзин чедип алырының оруунга бир базым бурунгаарлаашкын болур» деп, ол керээниң боттаныышкынның чугаалажып көөр талазы-биле Женевада ажыттынган конференцияның киржикчилеринге КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның чагаазында онзалап демдеглээн. Ол керээниң 1972 чылда күштүг болу бергени болза чепсекти эндере бүдүрериң далайлар база океаннар дүвүнге нептередири ол районнуң курлавырларын тайбың сорулгаларга ажыглаарынга чүгле шаптыктаар эвес, харын делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга чаа айыылды тургузар дээрзиниң фактызын делегейниң ниитилежилгезиниң хүлээп көргени болган деп чагаада айыткан.

Конференцияның киржикчилериниң эки түңнелдерни чедип алыры океаннар делгемнеринге мөөрейлежиишкинниң айыылын эң-не эвээжедиринге дузалаар деп идегелди К. Вальдхайм илереткен.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ДЕМНИГАЖЫЛ-БИЛЕ

СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл Шекпээр кожээ Соведиңде багай эвес тургустунган. Бо айтырыгны Советтиң күүскомунга, сессияларынга удаа-дараа чугаалажып, чогуур хемчеглерни ап турар. Ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар чоруктар-биле демиселди күштелдирер херекке совхозтуң парткомунуң дирекциязының болгаш хөй-ниити организацияларының киржилгези улуг.

Ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар чоруктар-биле демиселди күштелдирери-биле мында дузалал пунктузун тургускан. Ол ам бистиң ажылывыска боттуг дузаны чедирип турар. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, арагалаар, корум-чурум үрээр кижилерниң, ажы-төлүнүң кижизидилгезинче сагыш салбас ада-иелерниң данзызын тургузуп, учётка алган. Учётта турар кижилерни хайгааралга алган. Олар-биле үргүлчү чугаалажып, араганың хоралыын сагындырып, сүменин берип турар. Дузалал пунктузунда эмчиктер сергедир черни тургускан. Аңаа хоңган кижилерни оларның ажылдап турар черлеринге дыңнадып, эш хуу судунга киирип, чогуур хемчээл ап турар.

Суурда дружина штавы доктаамал ажылдап турар. Ында 90 дружинниктиң ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле кызымак ажылдап турар. Оларның аразында дружинниктиң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Ындыгларга М. Сарыгларны, А. Сааяны, Д. Кууларны, А. Монгушту, Э. Монгушту болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Олар суурнуң кудумчуларынга, хөй-ниитиниң черлеринге хайгааралдарны кылып турар. Совхозтуң дирекциязы дружинниктерниң дежурныйлап турар үезинде оларны автомашина-биле хандырып турар. Совхозтуң парткому, дирекциязы ажылчын комитеди бо талазы-биле дузаны доктаамал чедирип келген.

Эш хуузунуң судунуң ажылы база багай эвес. Олар чонунуң киирген хомудалдарын, билдириишкиннерин өй-шаанда көрүп, тодаргай харыыны берип, түңнелин үндүрүп турар. Чогуур хемчеглерни ап чоруктканының түңнелинде корум-чурум үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар кошкузу-биле эвээжээн. 1976 чылдың бо беш айларында кем-херек үүлгедир, хулиган чоруктар эрткен чылдыындан бо чылын дыка эвээжээн.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар чүүлдер бисте бар. Ылаңгыя назы четпестер-биле ажыл кошкак тургустунган. Урутлар ортузунга кижизидилге ажылы чорудар айтырыгже кичээнгей кошкак салдынганы айтыры чугула. Бистиң арабыста арагалаар, ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс кижилер амдаа бар. Олар-биле кижизидилге ажылын ам-даа күштелдирери чугула.

Ынчангаш бар четпестерни чайладып, СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш кожээ Совет, ооң күүскому, херээжен чөвүлели, партком, комсомол организациязы болгаш оон-даа өске хөй-ниити организациялары бир демниг ажылдаар апаар.

О. КУУЛАР,

Шекпээр кожээ Советиниң күүском даргазы.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

Тайбың атом

1954 чылдың июнь 27-де Калуга областың Обнинск хоорайга бистиң чуртувуска болгаш делегейниң бирги атомнуг электростанцияны ажыглалга кииргеи. Бирги АЭС дуржулга-үлегтүр ужур-дузалыг болганындан ооң кужу шоолуг эвес—5 киловатт турган.

Ам Совет Эвилелинде он бир АЭС-тер ажылдап турар. Оларның эң-не улуглары Ленинградтың ооң күчүзү 2 миллион киловатт. Нововорочежтиң—1455 муң киловатт. Шупту атомнуг электростанцияларның ниити күчүзү 7 миллион киловатт ажыг.

Онгу беш чылда чуртка 13—15 миллион киловатт күчүлүг атомнуг электростанцияларны тудуп, ажыглалга киирер.

Улуг күчүлүг атомнуг электростанцияларны чурттуң Европа кезиниң органиктиг одалга бар черлеринден ырак районнарында тудуп турар. Ол дээрге соңгу-барыын талада Ленинград, Игналин, Коль; төп районнарда — Нововоронеж, Курск болгаш Чернобыль АЭС-тери болгаш Ровень, Чернобыль, Мурнуу-Украина, Армян АЭС-тер болур.

АЭС-терниң техниктиг чаартылгазының кол углаышкыны болза оларның реакторларының болгаш ниити станцияларның күчүзүн улгаттырары. Бир миллион киловатт күчүлүг реакторлуг шенелде энергеблокту Нововоронеж АЭС-те тудуп турар. Ооң соонда ол ышкаш энергеблоктарны Калинин, Ровень болгаш Мурнуу-Украина станцияларга база ажыглаар. АЭС-терниң боттарының күчүлери база өзер. Бо беш чылдың төнчүзүнде ССРЭ-ге станция бүрүзү миллион киловаттан өрү күчүлүг атомнуг чеди электростанцияларны тудар. Оларның дөрт—Ленинград, Нововоронеж, Курск болгаш Чернобыль АЭС-терниң бирээзиниң-не күчүзү 2 миллион киловаттан ажыг болур.

Оларның-биле чергелештир эвээш күчүлүг атомнуг электростанцияларны база тудар апаар. Оларны Кыдыкы Соңгу чүкке болгаш өске-даа энергосистемалардан ырак районнарга тудуп болур. Чижээ, 48 муң киловатт күчүлүг Билибин АЭС-ти эрткен чылын тудуп дооскан.

Орукта

«Алдан-Маадыр» совхозтуң «Алаштың ыраажызы» аттыг агитбригадазы чылдың дөрт эргилдезинде доктаамал ажылдап, малчыннарга, тараажыларга солун программалыг концерттер-биле аалдап, оларның күзенчиг аалчылары боол келген. Чоокта чаа «Алаштың ыраажызы» Алаш-Аксы, Борбак-Тей, Шөлде-Тей тараажыларынга аалдап чораан. Аңаа районнуң улусчу контроль даргазы С. Ондар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин таныштырган. Агитбригаданың бараалгаткан концертин тараажылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Концерт программазын чаарткаш «Алаштың ыраажызы» удавас Хөндергейниң малчыннарынга аалдаар деп турар.

О. БОРАШ.

Септелгеде

Кызыл районнуң Баян-Кол ортумак школазының башкызы А. Шаңнаага баштаткан 7 кижи составтыг школа септээр звено СЭКП-ниң май Пленумунуң шиитпирлерин, чаа Конституция төлевилелин номчуп таныжкан.

Башкы С. Тадар-оол чаа Конституция төлевилелинде кижиниң эрге, хүлээлгелерин дыка калбартканын, совет кижиниң мөзү-шынары, харыысалгазы база-ла бедип турарын улуг сонуургал-биле таныштырган. Моон соңгаар ажылдың шынарын бедидерин звено кежигүннери хүлээнген.

Ук звено школа, интернат, столоваяның печкаларын, септеп-селип, школаның парталарын, стол, сандай, рама, эжиктерин, шалалааны бүдүп турар.

Школа септелгезин август 15-те доозар деп шиитпирлээннер.

М. БАГАЛДАЙ.

ЧАА АВТОМОБИЛЬ

Кодээ черлерге таарыштыр кылган чиик машина муң-муң кижилерниң холун дамчып эрткеш, автомобиль болуп бүде бээр...

Хуулгаазын чүүл каракка көзүлдүр болуп турар. Мындыг болуушкуннарны Волганың автомобиль заводундан көрүп болур. Шуудуртулганың бир ужунда 500 ажылчынның холун дамчып эртип турар оруктуң узуну 1,5 километр: 22 секунда болгаш-ла белен кылдынган «Жигули» деп чиик машинаны көдүрген улуг херексел ону салыр черинге эккеп дүжүрүп турар. Оон кабиназынче ында манап турар чолаачы кирип олуруп-каш, чаа кылдынган машинаны турган черинден шимчедип чоруптар. Ол чоруптарда, даразында эккеп тургузуптар машинага орукту кончуг дүрген хостап бээр дээш дыка шалыпкыны-биле хөделбээже талаар...

Чаа машина оон чоруушкаш, эртер оруу ырак эвес: ону шенеп, шылгап, эки көөр тускай черге баар: белен болган машиналар турар склад-тыр ийин.

Хүнде 2236 автомобиль! Чылда 660 муң! Ук завод бистиң чуртувуста эң-не аңгыяк автомобиль заводу-дур. Ынчалза-даа хөй санныг автомобильдерни бүдүрүп кылганының талазы-биле мурнунда-гы үеде-ле тургустунганы автомобиль заводтарын ол четкеш, эрткен. Эрткен чылдың төнчүзүнде бо завод 3 миллион дугаар автомобильди бүдүрүпкен. 2 километр узун дурттуг автомобиль бүдүрер шуудулга оруу бо заводта — ВАЗ-та ам сөңгүс бичелээн деп чүве шуут кайгамчык!

Бо чылдан эгелеп бүдүрүп үндүрер ВАЗ-2121 деп чаа марканың автомобилинге 60.000 дөрбелчин метр шөлдүг мырыңай чап-чаа тускай бажыңны тудуп алганы ол. Оон чылда бүдүрүп үндүрер автомобилиниң саны 50.000. Чүү ындыг машина ол? Бо болза дүрген чорууруннуп, оруктар эртерниң талазы-биле болгаш эштиг, чараш талазы-биле кайгамчык таарымчалыг, онза машина болур.

Бо чаа машинаның онза чүүлү чүдел дизе, ону кодээниң ажыл-ишчилеринге таарымчалыг кылдыр чогаадып каан. Кодээде механизаторга, эмчиге кандыг-даа берге оруктарга, чылдың кайы-даа үелеринде чорууурда идегелдиг, эштиг, быжыг, таарымчалыг машина херек-ле болгай. Ынчангаш бо машинаны чогаадырда берге оруктарга чорууур машиналарга чүүлдештир, деригелерин база чүък сөөртүр машиналарнынга дөмейлей чогаадып кылган болгаш чазаглыг оруктарга кончуг дүрген маңнаарын база таарыштырып кылган.

Автомобильди мынчаар чогаадып кылганы автомобиль бүдүрүкчүлерниң кодээ черлерде чурттакчы чоннуң мурнунга хүлээлгезин күүсеткени ол болур болгаш хоорай биле кодээниң аразында ылгалдыг байдалдарны эвээжедип, кодээни хоорайга чоокшулаштырарынга улуг базым болур. Ынчангаш кайы-даа торулбас чиик машина чогааттынганы ол-дур.

ВАЗ — 2121

ВАЗ-2121 автомобиль 3 эшиктиг: 2-зи ийи талазында, 3-күзү—артында, автомобильдиң дээвиири быжыг демирден бүткен. Ол демир боорда дыка кадыг: быжыг демир. Чүге дизе, ында база утка бар. Багай оруктарга чорууурунга ол чугула. Чижээлээрге, элезинниг ховуларга шенээрге, өске машиналар эрай боорда чорууп турда, бо автомобиль 60 км-га салыптарга торулбас маңнаар болган. Орук чок черлерге шуут тоовааан. Чүге ындыгыл? Бо машинаның деңзизи чиик. Пассажирлер-биле, чүдүрген чүъгү-биле катай ооң деңзизи 1,5 тонна болур. Бүгү чүъгүнүң деңзизи дөрт дугуйунга деңге хуваатынып турар кылдыр чогааттынган. Ынчангаш ооң түңнелинде автомобильдиң орук кырынга хуваарлыр бүгү талазындан базар деңзизи дыка чиик дүжер болганындан ол маңнаптыр база шуут аңдарылбас автомобиль болуп турар. Ооң дугуйлары улуг болгаш ол бедик. «Жигулиниинден» бедик болгаш черден белен тайбас кылдыр кылдынган. Оруктан автомобильдиң адаккы кыдыы 220 миллиметр бедик, а «Жигулинин» 170 миллиметр бедик болгай. Ооң ужуруундан ол «оез-биле» малгашка кадалып кире бербес. Ооң аңгыда ук машина 80 аът күчүлүг моторлуг, оон кужу өске машиналар дег чүгле 2 дугуйже эвес, а мотор ажылдаарга 4 дугуйларже хары угда кужу деңге дамчып хөделир.

Чазаглыг оруктарга ВАЗ-2121 шакта 130 километр чедир дүрген халдыр. Ээр черлерге эштиг эргилер. Ол чүге ындыгыл дизе, ооң соонда дугуй алып алыр чери чок. Бо автомобильдиң узун дурту «Жигулиден» кыска. Ыяштар аразынга безин мунуп чорда ылай-бөр эрге ол хала чок. Артында чүък дажыыр чери чокта автомобиль дыка эштиг. Бедик черлер үнүп чорууурга автомобильдиң арты черге сөөртүнүп чытпас, амыр.

А капот адаанда мотор кыдыында дугуй салыр чер ында. Артыкы олуттарның артында хос черге 80 килограмм чедир чүък салыр черни кылган. Бир ээс өөу эрайтар дээр болза, рычагты база кааптарга, артыкы олуттарның сандайлары чылып алырлар, сортап чүък салыр улуг хос чер болу бээр. Ол орта 2 соодунчуларны хостуг тургузуп алыр ийикпе, азы ам-даа 200—250 килограмм пемелде чүъктү чүдүрүп ап болур.

А эштиш кандыгыл? Бо машинаның шенелделери Совет Эвилелиниң кадыр-берт кандыг-даа булуңнарынга кылган. Автомобиль ВАЗ-2121 бүгү Совет Эвилелин чер арттырбайн эртип, кезээн... Оон эштиинге сеткил ханар болган.

Орукка чораан кижи бүрүзү оон сандайларын күзээни-биле ойталадыр долгап алыр азы бээнты эштиг салып алыры-биле бедидип, чавызадып-даа алыр дизе амыр. Изиг-де-даа, соокта-даа бо автомобильдиң иштиниң температуразы өскерилбес, чаңгыс аай таарымчалыг. Ооң суугузу кымны-даа соокка доңурбас, ооң сериидедикчизи кымны-даа изиргенирбес, сериин салгынны хадыдып бээр... Сериидедикчиви машина иштиниң агаары атмосфера базыышкынындан бедик кылдыр таарыштырып ап болур. Ынчангаш автомобильдиң иштинче кандыг-даа довурак кирбес, шуут арыг, силиг болур.

С. ЗИГУНЕНКО.

УСЧУ
НТРОЛЬ

1977
ИЮНЬ
№ 6 (30)

УНДУРГАН

М. Каадыр) ажылдавайн турар. Ол ышкаш комиссиялар ажыл-агыйларда тургустунза-даа олар ажылын башкарбайн турар. Бо талазы-биле районнуң кодээ ажыл-агый эргелели (начальниги К. Ялаков), оон специалистери база кошкак хемчег ап турар.

Амгы үеде районнуң улусчу контроль бөлүктери ажаап алышкынга техника септелгезиниң болгаш өске-даа бележкелдерниң чорудулгазының кичээнгейниң төвүнге тургузуп, хыналдалардан илереэн четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар. Ылангыя септелгеде ажылдап турар механизаторлар ортузунга улусчу контрольдуң түр постуларын тургузар бис.

С. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Кызылдың алгы заводунуң кидис идик кылыр цегинде быжыкчы Р. А. Ефанова планын ай санында 137 хуу кылдыр үргүлчү ажыр күүседип турар. Мурнакы ажылчын коллективте улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Оон үдуртуп турар бөлүүнүң кежигүннери продукцияның шынарын, күш-ажылды организастап турарының, чиг-этти, материалдарны чарыгдап, оларны камнап турарының болгаш өске-даа сайтырыгларның дугайында хыналдаларны доктаамал кылып турар.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ХАЖЫДЫЛГАНЫ БОЛДУРБАС

СЭКП Төп Комитединиң 1961 чылдың май 19-та хүлээп алган «Күрүне мегелээр чорукту болдурбас, планнар болгаш хүлээлгелер күүседириниң дугайында отчёттарның шын болуру дээш контрольду күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң чанында ажыл-агыйлар аразының контроль-ревизия бөлүүнүң ажылдакчылары, ажыл-агыйларның ревизия комиссияларының кежигүннери амыдыралга боттандырар талазы-биле элээн ажылдарны кылгаш.

чалаарга, кодан бүрүзүнде 24—63 кыс хөй бар, кидин хурагалап турар болган. Колхоз даргазы Б. Доңгак, кол зоотехник Б. Иргит кыс хойну ырт кылдыр отчёттааш, оон алдынга хураган-биле өлген хурагалар орнун бастырып, төрүүр чүс хойдан-на доруктурар чаш төл планың күүседир дээн бе? Эрткен чылдың төнчүзүнде болган хыналдадан Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң (даргазы М. Дугер, кол зоотехник Д. Яндак) 1974 чылда төрүттүнген 1318 тодугуву, ол-ла районда «Мөрен» колхозтуң (даргазы турган М. Чөмбүрүк, кол зоотехниги турган [illegible]) 261 [illegible]

отчётка база ынчаар айыткан. Ол хире хөй эът шыгжаптар склад-даа Баян-Талада кайда боор. Өлген малдың үндүр бижиир актыга ол эътти чемге херегләэн кылдыр көргүскен. А ортээп малчыннарга салган.

Биле-тура өскерти бижээн сап-медээлер план күүселдезиниң дугайында отчёттарда база бар. Бии-Хем районда «Хадын» колхоз бо чылдың бирги кварталында сүт бүдүрерин кудулаткан болгаш күрүнеге 900 центнер сүт садар планын 847 центнер кылдыр күүсеткен турган, оон ыңай садар сүт колхозта чок болган. Ынчаш колхоз даргазы А. Тыхеев, [illegible] Петкевич

Дүлей-биле дөмей

«Тоймагладып, үптедип-даа турза мыттаар үннүг эвес бо дээн» чамдык кижилер амгы үениң эң чаа машина-техниказын «сөөгүнге» чедир сойгадааш, октаптар таварылгалар дугайында чагаалар солуннуң «улусчу контроль» деп арнынга кирери-биле бо-ла келгилээр. Оларның ийизин мында кииргеn.

* * *

1973 чылда «Сүт-Хөл», «Йскра» совхозтарга даштын көөрге көрүнчүктелип турар кылагар, тараа арыглаар ЗАВ-10 дээр машиналар келгилээн. Улус-даа оларны магадап турган. Ажыктыг кылдыр ажыглап шыдавайн турда-ла чамдык кижилер оларны чүү-даа чок кылдыр тоймагла каапкан. Ам чүгле «сеги» арткан. Ол ажыл-агыйларның дирекция черлери мага холбаштыр орай-да бол дүвүрээзин көдүргеп ол дээш харыысалгага хүлээ[illegible]дир, буруулуг кижилер тыппаааннар. Чогуур өйүнде хөделбеске чүнү-даа ужу-кыдыы тывылбас болбайн канчаар. Ынчалзажок оон черле ужурун тывар апаар.

* * *

«Тоора-Хем» совхоз эрткен чылдың хову ажылдарынга херегләэри-биле кожуг машиналарны садып алган, оларны Тожуже суг оруу-биле сөөртүп чедирип алыр дээш Кызылдың адаа талазында Улуг-Хемниң кежир көвүрүг чанынга эккелгеш, чамдызын совхозче сөөртүп аппарган.

Ынчалзажок дискалыг ийи лущильниктерниң корпустарын ол-ла черинге «уттупкаш» барганындан олар ажык черде дадара берген чыдар. Оон бээр ам часкы тарылганың ийи кампаниязы эрткен. Ындыг элдептиг «уттуучал» кижилер база бар боор-дур, оларга холбаштыр шыңгы хемчеглерден ап турар болза, оларның «уттуучал», харыысалга чок чоруу чи-

---

Абуталибтиң чугаазы

Албан-хаакчыт боол ажылдап турган бир кижини хүлээлгезинден хостаан. Удаваанда Абуталиб ону куда болган черге көрүп каан. Шаанда бодун шыңгызы деген эп чораан «хостаттырган кижи» ол кудата самнап-хөглээр, ырлаар, шоодар аттыг баштак кижи боол тур. Абуталиб шак ынчаан:

— Кандыг салым-чаяанныг кижи ол хире хөй үе иштинде чиде берген чораан чоор — деп-тир.

* * *

Артист кижи шүлүк бижип эгелээн. Чымындызы безин үндүрүпкен. Абуталиб оон шүлүктерин номчааш, мынча дээн:

— Шүлүкчүнүң ролюн ойнап турары, оон өске рольдары ышкаш, багай-дыр.

* * *

Дагларга болур байырлалче элээн каш чогаалчыларны чалаан. Кижи бүрүзү белек-сөлээн садып алган.

— Сен база-ла хол куруг барбас-ла боор сен аа?— деп, өөрү айтырарга, Абуталиб мынча дээн:

— Ынчавмайн канчаар. Кадайымны, ажы-төлүмнү, оон ынай кезек төрелдеримни эдертип алыр мен. Кижиге олардан үнелиг белек тывсыр эвес.

* * *

Бир шиниң баштайгы көргүзүлгези болганының соонда Абуталибтен «Кандыг-дыр?» деп айтырганнар.

— Дөрт дугаар кожеге солун-дур— деп, ол харыылаан.

— Ол чүү дээриңер ол. Шии чүгле үш кожегелиг болгай!

— Үш дугаар кожегениң соонда болган шайлаашкынны дөрт дугаары дээрим ол-дур ийин.

Бир аныяк шүлүкчү салын сагланнады өстүрүп ап-тыр. Абуталиб ону эскерип кааш:

— Мындыг улуг салды чүү дээш өстүрүп алганың ол?— деп-тир.

— Лев Толстой ындыг салдыг чораан— деп, демгизи харыылаан.

— Билдине берди. Лев Толстой ышкаш чогаалчы апаарын билбейн чорууруң ол ышкажыл.

КАЙНААР ӨӨРЕНИРИЛ

ЧУРТТУҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ ЧАЛАП ТУР.

Кызылдың күрүнениң педагогика институдунга 1977 чылдың июль 11-ден эгелеп конкурстан дашкаар черлерге (тыва кижилерге) 1977 чылда чурттуң даразында дээди өөредилге черлеринге кирериниң кыйгалдаларын чорудар.

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Москва университеди —тускай эртеми: физика, политэкономия, философия.

Москвада даштыкы дылдарның педагогика институду—тускай эртеми: англи дыл, немец дыл.

Москваның кодээ ажыл-агый академиязы— тускай эртеми: кодээ ажыл-агыйның экономиказы база организастаашкыны, унуштерни камгалаары.

Москваның ветеринария академиязы —тускай эртеми: ветеринария.

Москвада күрүнениң төөгү-архив институду—тускай эртеми: документоведение болгаш күрүнениң албан черлеринге эргелеп-башкарылга ажылын организастаары.

Москваның технология институду—тускай эртеми: дааранылга кылыгларының технологиязы, чиик үлетпүрүнүң машиналары болгаш аппараттары.

ЛЕНИНГРАД ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Ленинград университеди — тускай эртеми: философия, математика, даштыкы Чөөн чүк чурттарының талазы-биле страноведение, төөгү.

Ленинградтың совет садыг институду—тускай эртеми: товароведение болгаш аъш-чем барааннарының садыын организастаары, товароведение болгаш үлетпүр барааннарының садыын организастаары, хөй-ниити чемгерилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны.

Ленинградтың политехниктиг институду—тускай эртеми: чылыг электростанциялары.

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Новосибирскиниң инженер-тудуг институду—тускай эртеми: архитектура.

Уралдың политехниктиг институду—тускай эртеми: керамиканың болгаш тууйбунуң химиктиг технологиязы, тудуг материалдарының, кылыгларның болгаш конструкцияларның бүдүрүлге черлериниң механиктиг деригези.

Алтайның политехниктиг институду — тускай эртеми: кодээ ажыл-агый машиналары, үлетпүрнүң бүдүрүлге черлериниң, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның (инженер-электрик) электрохандырылгазы, машина тудуунуң технологиязы, металл чонар станоктар болгаш херекселдер (инженер-механик).

Воронежтиң кодээ ажыл-агый институду—тускай эртеми: архитектура.

Иркутскиниң кодээ ажыл-агый институду—тускай эртеми: агрономия, зоотехния, кодээ ажыл-агыйны механизастаары, чер ажылын механизастаары, кодээ ажыл-агыйны электрификастаары.

Ивановонуң пөс-тааы институду—тускай эртеми: дааранылга кылыгларын конструкторлаары (инженер-технолог).

Иркутскиниң университеди— тускай эртеми: правоведение.

Иркутскиниң улус ажыл-агый институду—тускай эртеми: автомобиль транспортунуң экономиказы болгаш организастаашкыны.

Омскиниң ветеринария институду—тускай эртеми: ветеринария.

Красноярскиниң университеди—тускай эртеми: правоведение.

Сибирьниң технология институду—тускай эртеми: арга-ыяш ажыл-агыйы—арга-ыяшты камгалаары.

Пермьниң университеди—тускай эртеми: правоведение.

Томскиниң политехниктиг институду—тускай эртеми—каңналга бүдүрүлгезиниң технологиязы, чылыг электростанциялары.

Кемеровонуң медицина институду—тускай эртеми: эмнелге херээ, стамотология, гигиена, санитария болгаш эпидемиология.

Красноярскиниң медицина институду—тускай эртеми: эмнелге херээ, педиатрия.

Алтайның кодээ ажыл-агый институду—тускай эртеми: кодээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организастаашкыны, кодээ ажыл-агыйны механизастаары.

Иркутскиниң медицина институду—тускай эртеми: гигиена, санитария болгаш эпидемиология, стамотология.

Томскиниң медицина институду—тускай эртеми: эмнелге херээ, педиатрия.

Томскиниң инженер-тудуг институду—тускай эртеми: хоорай тудуу, кодээ ажыл-агый тудуу, суг хандырылгазы болгаш канализация.

Омскиниң политехниктиг институду—тускай эртеми: үлетпүрнүң бүдүрүлге черлериниң, хоорайларының болгаш кодээ ажыл-агыйның электрохандырылгазы, соодукчу болгаш компрессор машиналары база агрегаттары, полиграфия машиналары, полиграфия бүдүрүлгезиниң технологиязы.

Сибирьниң автомобиль-орук институду—тускай эртеми: автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы.

Билдириишкиннерни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунга июль 1-ден 11-ге чедир чорудар.

Билдириишкинге кожар чүүлдер:

ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле),
дээди өөредилге черинге кирерлерниң характеристиказы,
эмчи шынзылгазы (№ 286 майык),
6 фоточурук (берт чокка хемчээли 3х4),
күш-ажыл дептериниң хоолгазы,
автобиография,
чурттап турар черинден шынзылга,
өг-бүлезиниң составының база эда-безиниң шалының дугайында шынзылга.

Дээди өөредилге черинге чедип келгеш, кирерин күзээннер паспортун, шериг биледин (курлазырда турар шериг хүлээлгелиглер) азы кирип бижидилгениң херечилели (шеригге албан эрттирерин келдиртирлер).

Институттуң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 40, 14-кү орээл, телефон: 2-23-92.

Хүлээп алыр комиссия

Телевидение

ИЮНЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН
10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—**«Бичии оол дээш улуг сагыш човаашкыннар».** Уругларга уран-чечен фильм.
11.35—**«Ындыг турганынга бүзүрээр арга чок».** Профессор С. П. Капица чорудар.
12.35—С. Прокофьевтиң таарыштыр кылганы-биле орус улустуң ырлары.
КЫЗЫЛДАН
12.05—**«Москва каникульдары»** 1, 2 сериязы. Телешии.
15.05—16.00—Чапсар.
МОСКВАДАН
16.00—**«Эстон шенелдези».** Документалдыг телефильм.
16.30—**«Москва театрлары — уругларга».**
17.35—17.45—Чапсар.
17.45—П. Бровканың чогаал ажылы.
18.30—**«Сахалин облазының ажыл-ишчилери чаржып турар».** Дамчыдылгага СЭКП Сахалин обкомунуң бирги секретары П. А. Леонов киржир.
КЫЗЫЛДАН
19.15—Телемедээлер.
19.25—**«Малышок».** Дамчыдылга.
19.45—Телемедээлер.
МОСКВАДАН
20.00—**«Үе».** Информастыг программа.
20.30—**«ССРЭ-ниң Конституциязының төлевилелин чугаалажып тур бис».**
20.45—А. Дмитриев ойнаар (Баян).
21.05—**«Тайбың — планетаның идегели».** Чогаалчыларның Софияга болган делегей конференциязының түңнелдери.
21.55—**«Моцарт болгаш Сальери».** Н. А. Римский-Корсаков. Фильм-опера.
23.00—**«Үе».** Информастыг программа.
23.30—**«Хериминиң үш талазы».** «Силерниң мында далай кайдал?»
00.05—**«Музыка амыдыралындан»** Дамчыдылганы композитор М. Таривердиев чорудар.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиката болгаш Кызылга кожуп турар булуттаар, чаъс чагбас. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 22—27, өскелеринге 28—33, Кызылга 30—32 градус изиг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮНЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бүтпээн шолээ» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильм № 6, 10.10, 13.30, «Хостуг чурттап чорууурлар» 11.40, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дельфинниң хүну» 15.00, «Бурган шаңнаан чер» (2 сериялыг) 15.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Угаанныг чүүлдер» 15.00, 18.40, «Бадылажылга чериниң эжиктери кезээде ажык» 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Мулен Руж» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерниң 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 207.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—00844